

ГРАВЬОРЪТ В ЛИТЕРАТУРАТА

Ас. Сава Славчев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията разглежда живота и творчеството на Итало Калвино – писател с огромен принос към италианската литература. Разгледани са неговият житейски път, политически и морални възгледи. Анализирано е творчеството му и как е повлиял върху него житейският му опит.

Ключови думи: Итало Калвино; Италия; живот; литература

Само след два месеца ще навлезем в 2023 година и ще отбележим сто години от раждането на Итало Калвино – писателя с огромен принос към италианската литература, човека, който и до ден-дневен няма аналог в панорамата на Ботуша. Няма друг италиански автор, който така да омагьосва читателя, че той да не усети как и кога е попаднал в един друг свят – богатия, приказен свят на езиковите гравюри, на картините и огледалата, този на Калвино. Читателят е повит като бебе, но не в пелени от плат, а от дантелени фрази, детайли, съзercания и наблюдения, които оставят незаличима следа.

Калвино се ражда в Лас Вегас, Куба, на 15 октомври 1923 година. Баща му и майка му се връщат в Италия две години по-късно и се установяват в Сан Ремо, баща му е роден там. По онова време Сан Ремо е различен е град: в него все още живеят англичани с потекло, руски князе и други ексцентрични и космополитни хора. През 1941 г. Калвино се премества в Торино, за да следва в университета, иска да стане агроном. По същото това време започва да пише и разкази, поезия и текстове за театър, но през 1945 напуска аграрния факултет и се записва във филологията. Вероятно това решение е взето след срещата на Калвино с Наталия Гинсбург¹⁾ и Чезаре Павезе²⁾, защото се записва и в италианската комунистическа партия, като става сътрудник на органа на партията, вестник „Унита“ (години след това Калвино ще бъде изпратен и като кореспондент на вестника в Москва, където остава два месеца). Всъщност родителите на Калвино повлияват немалко върху вижданията на сина си: майка му – Ева Мамели, родом от Сардиния, става първата жена в Италия, която оглавява катедрата по обща ботаника на Университета в Павия, докато баща му Марио е агроном. Общото между двамата е, че са идеалисти, нещо, което предават и на сина си. Така идеалистичните течения, през които преминават родителите,

се отразяват и на Итало – те са против монархията, против религията и против фашизма. Когато започват партизанските движения в Италия, Калвино се записва в така наречените „Гарибалдийски бригади“ в област Лигурия и като черпи опит от тези събития и антифашистката си дейност, едва на 23-годишна възраст, пише първия си роман със заглавие „Пътеките на паяковите гнезда“.

Животът на Калвино е съпътстван от множество и най-различни събития: сътрудничи на редица списания и вестници, пътува до Южна Америка, Мексико, обикаля Аржентина, посещава Испания и Франция, в която по-късно се преселва със съпругата си Естер. Малко известен факт е, че Калвино пише и текстове за песни, дори либрета за Лучано Берио, негов добър приятел, по професия композитор. Всъщност Берио започва като пианист, родителите му са музиканти, но през Втората световна война е повикан в армията и в първия ден на обучение за работа с оръжие Берио си нанасява ръката, докато зарежда пистолет. Прекарва известно време във военната болница, но от този момент нататък кариерата му на пианист е обречена, затова се отдава само на композирането. Така че Калвино и Берио създават немалко „авангардистки“ произведения като „Але-Хоп“ например, но и една опера със заглавие „Истинската история“, представена в миланската Скала през 1982 година.

Калвино е с особен характер, затворен е, не е никак разточителен в говоренето, приема и отхвърля множество литературни награди, които са му били присъдени, включително „Виареджо“ за сборника с разкази озаглавен „*Ti con zero*“ („Т с нула“) (повлиян от „Парадоксите на Зенон“ на Аристотел). През 1969 Калвино изпраща телеграма до организаторите на конкурса, в която настоява името му да бъде изключено от списъка за предложените за награда. Проблемът е, че телеграмата пристига късно, всички журналисти вече са уведомени за безапелационното първо място на Калвино. Ето какво казва той по този повод: „Намирам епохата на литературните награди за окончателно приключила. Отказвам се от наградата, защото не ми се иска със съгласието си да поддържам институции, вече изпразнени от смисъл“.

Калвино проявява интерес и към т.нар. „Група ’63“, също авангардистко течение, оглавявано от Умберто Еко, започва да ръководи поредицата *Centopagine* („Сто страници“), като намерението му е в нея да се публикуват европейските литературни класици, както и по-малко известните италиански автори от XIX и XX век, като междувременно продължава да пише и да омагьосва читателите си.

Не са малко хората, опитали да определят неговия стил, да проумеят защото всичките му произведения са толкова различни. Разбира се, трябва да отчетем, че авторът следва литературните течения и настроения, които са му най-близки – от неореализма до постмодернизма, но въпреки всичко винаги стои някак отстрани, винаги върви по собствения си път с неподражаемия си стил. На това се дължи и подвеждащото впечатление за противоречивост

в творчеството му: от една страна, голямо разнообразие от теми и въпроси, отнесени към културата в периода 1945–1985, а от друга – виждаме една същностна, носеща част, ядро, вдъхновено от един не толкова политически, колкото методологически рационализъм с вкус към иронията, науката и бихме добавили, гносеологията, както по-нататък ще стане ясно, защото за каквото и да разказва Калвино, той винаги иска да си изясни света.

Има ли някакъв особен знак, който да отличава едно негово произведение от друго? Не бих казал. И въпреки това творбите са хамелеонски, все различни. Ще ни се да уловим характерното за него, но не можем. Но ако се замислим малко, ще открием, че това е белегът, по който можем да различим Калвино – неговата хамелеонщина. Интересите са му многостранни, освен вече споменатите трябва да добавим и познанството му Ролан Барт с неговата семиология, освен това нумерология, космология, комбинаторика, народното творчество; изобщо не е лесно да се предаде цялостната картина от интересите на Калвино. Бихме могли обаче да дадем някаква представа за нея чрез думите на самия автор: „Обичам Стендал, защото само у него намирам индивидуалното морално напрежение, където историческото напрежение и поривът за живот са едно и също нещо, линейно, романтическо напрежение. Обичам Пушкин, защото е прозрачност, ирония и сериозност. Обичам Хемингуей, защото е подценяван. Обичам Стивънсън, защото сякаш лети. Обичам Чехов, защото не отива отвъд мястото, за което е тръгнал. Обичам Конрад, защото пори дълбините и не потъва. Обичам Толстой, защото понякога тъкмо ми се струва, че ще разбере как го прави, и после пак нищо. Обичам Мандзони, защото доскоро го мразех. Обичам Честъртън, защото искаше да бъде католическият Волтер, докато аз исках да бъда комунистическият Честъртън. Обичам Флобер, защото след него никой не може да мисли така. Обичам По и „Златният бръмбар“, Марк Твен в „Хъкълбери Фин“ и Киплинг в „Книга за джунглата“. Обичам Ниево³⁾, защото съм го препрочитал много пъти и всеки път се забавлявам като първия. Обичам Джейн Остин, защото никога не я чета, но съм доволен, че я има. Обичам Гогол, защото деформира с чистота, лошотия и мярка. Обичам Достоевски, защото деформира с адекватност, ярост и без мярка. Обичам Балзак, защото е визионер. Обичам Кафка, защото е реалист. Обичам Мопасан, защото е повърхностен. Обичам Мансфийлд⁴⁾, защото е интелигентна. Обичам Фицджералд, защото е неудовлетворен. Обичам Радиге⁵⁾, защото младостта няма повече да се върне. Обичам Зевево⁶⁾, защото все пак човек трябва да остарее.“

Горните откровения ни казват много за литературните предпочитания на Калвино, но българският читател вече е запознат с някои от творбите му, преведени на български, като „Баронът по дърветата“, „Несъществуващият рицар“, „Разполовеният виконт“, „Космически комедии“, излезли като отделни произведения преди 1980 година, последвани в по-ново време от „Марковал-

до, или сезоните в града“, „Невидимите градове“, „Ако пътник в зимна нощ“ и „Американски лекции: шест предложения за новото хилядолетие“. Всичките тези творби са сериозна основа за запознаване с творчеството на най-големия разказвач на истории, който модерна Италия някога е имала.

Разбира се, за Калвино може да се говори много, но особено интересна се оказва неговата етика и естетика. Авторът не съди, а се опитва да проумее. Сблъсква се лично с бюрокрацията и по тази причина пише „Облакът от смог“ – една от новелите включени в цикъла „Труден живот“. Прекрасен и красноречив пример за вътрешната борба, болката и в някаква степен за обезверението от бюрокрацията, парадността и лицемерието. Въсщност у Калвино винаги им поне два вида прочит: единият е този на казаното, другият е този на активно премълчаното, което обаче присъства не по-малко ярко от другия, директният прочит и назоваване. Само автор от световна величина може по такъв неповторим начин да естетизира и екзистенциализира и най-баналната предложена тема. Автор, който искаше да бъде невидим, но не успя – милиони са почитателите му по света и всички неговите творби, особено разказите, си живеят собствен живот, събрани под невидимия воал на недоизказаното и мълчанието, ярко доказателството, че всичко, до което се докосне перото на Калвино, се превръща в игра, танц на гротеските, деликатна ирония, самонаблюдение, детайл, картина и карикатура на душевното ни състояние, в което, дори то да е приповдигнато и възвишено, винаги остава малко горчивина.

Заслужава безспорно внимание и последният му роман със заглавие „Паломар“. Той представлява поредица от свързани разкази за г-н Паломар, който, наблюдавайки света отвън, разбира, че е необходимо да го наблюдава и отвътре. Това са отделни размишления за света, достъпно разказани от името на героя, и в някаква степен имат иносказателен характер. Дълбокият прочит обаче е философски. За пореден път творба на Калвино ни представя реалността като мрежа от пресичащи и преплитащи се линии, множество бримки, усукани като кълчища в човешкия ум, през които отделният индивид търси пролука, за да премине и да направи някакъв възможен прочит на реалността. Това е кълбото на нашата действителност, една голяма плетеница, затова и интерпретаторските нишки са различни.

Освен случки и описания текстът предлага мащабни внушения, както и ценен паратекст, радост за любителите на тънки интелектуални шуцвания. Самото име на героя също не е случайно. „Паломар“ на испански означава гълъбарник, а на италиански думата паломбаро (palombaro) означава водолаз. Калвино потъва във вътрешността на живота също като героя си Паломар, търсейки отговори на въпросите, които всички ние си задаваме.

В този роман има много автобиографични елементи и изследователите го определят като романа, който най-добре описва истинската същност на автора. Паломар е Калвино: има жена и дъщеря като героя си, ходил е в Мексико

като него, живял е в Рим и Париж (Калвино живее и работи във френската столица 7 години, където се запознава с Раймон Кьоно, Роланд Барт, Борхес и др.), дори е мълчалив като героя си. В едно свое интервю писателят дори признава: „Роден съм в Лигурия, област, която не е от разговорливите, а майка ми е от област Сардиния“ (най-мълчаливата в Италия).

Калвино е много вискателен към писането и към книгите си, включително вискателен към себе си, скрупульозен и дори педантичен. Всичко по книгата иска да прави сам, дори избира и корицата – картината „Легнала жена“ на Дюрер, защото също като художника иска да представи действителността по възможно най-реалистичния начин. Накрая на романа си прави и нещо като упътване, обяснителна бележка, за да ни каже как е използвал любимата си комбинаторика в текста – номерации и пропорции, които да обяснят някои връзки в съдържанието.

Всъщност обаче тези разделения като че ли са по-скоро опит *a posteriori* да се сложи ред в целостта на произведението, отколкото да са истинска програма за изложението на случките. Разбира се, тези три полета ни дават основание, с право или не, да говорим за роман, който е философски, дори гносеологически, тъй като разказва за когнитивната опитност, а тя никога не е отделена от морала и противоречията.

Говорейки за когнитивното, ми идва на ум и друг автор – Пол Валери, и неговото есе „Вечеря с Господин Тест“, в което говори за отделянето на чувствителността от душата на човека. Но препратки, явни или по-малко явни, към автори и творби има много допирни точки например с „Океан Море“ на Алесандро Барико, години след Калвино (още в първата глава на „Паломар“ – „Прочит на една вълна“), както и очевидни такива и с Антоан Рокаnten – героя на Сартр в романа му „Погнусата“, доста преди появата на „Паломар“. Така или иначе, съдържанието на романа разделя тези пропорции съгласно стегнат комбинаторно завършен модел, който изцяло отговаря на любовта на Калвино към математическите игри. Доколко всичко това е строго спазено в съдържанието, е друг въпрос, защото, ако се спрем на 1.1.1 (Прочит на една вълна), където, предполага се, всичко би трябвало да бъде свързано със сетивното, зрителното възприятие и опит, то и в този разказ намираме силно абстрактни размишления, като това, което касае безкрайната сложност на действителността.

И отново за числата: в романа има 27 текста, които съгласно математическото подреждане, са разделени на 3 елемента, всеки на 3 по 3.

На пръв прочит сюжетът е семпъл. Паломар е във ваканция, на почивка, след това е в града, а после е потънал в своята тишина: Калвино води читателя за ръка, като му разкрива един нов начин да се подхожда към света. Счита се, че в някаква степен за написването на този роман е бил повлиян и от поезията на Франсиз Понж – юрист по образование, но поет по призвание и душа,

предизвикал интереса дори на Дерида и Сартър. Всъщност Калвино дава на Паломар не толкова способността да гледа, колкото желанието да го прави – именно чрез тези „насилствени“ наблюдения, стигащи до най-дребния детайл, авторът насочва читателя към различни аспекти на действителността, като се започне от най-баналния, например отблясъка на слънцето в морето, мине през някои животни от зоопарка, та чак до най-очарователните тайни на писмените знаци в Тула и мексиканските толтеки.

Паломар има съпруга и дъщеря, която обикаля света. Няма силна близост с човешкия вид, не изглежда да има много познанства и има навика да не говори: с две думи, той е склонен към самота и самовглъбеност, персонаж, лишен от своята плът, превърнал се в „оголени нерви и безпокойство“, обзет от тихата, безплътна страст да наблюдава.

В крайна сметка, съмненията на Паломар относно разбирането на себе си и света ни учат не толкова да се предаваме пред необяснимото, а дори обратното – канят ни да започваме отново.

А ако приемем, че дори през очите на вярващия, атеистът Калвино/Паломар не вярва в Бога, то можем със сигурност да твърдим, че авторът имплицитно разкрива крещящата си нужда от Него.

Калвино умира през 1985 г. на 61-годишна възраст. През 1995, десет години след това, кубинските власти се свързват с дъщеря му Джована, за да я поканят да открие голямата паметна плоча в дома, където Калвино е роден, в ботаническата градина на Сантяго де Лас Вегас, в периферията на Хавана. По този повод в Куба възниква и комитет „Про-Фондация Калвино“, която през същата година полага началото и на литературен конкурс, който се провежда на всеки две години и носи името на Итало Калвино – а ненадминатия разказвач на истории.

БЕЛЕЖКИ

1. Италиански писател, драматург, преводач и политик (14 юли 1916 – 8 октомври 1991).
2. Италиански писател, поет и преводач (9 септ. 1908 – 27 август 1950).
3. Иполито Ниево (1831 – 1861) е италиански писател, патриот и борбен последовател на Джузепе Мацини. Най-известният му роман е „Философска история на бъдните векове“. Ниево се счита за един от предвестниците на фантастичния жанр в Италия.
4. Катрин Мансфийлд (1888 – 1923) е псевдоним на Катлийн Мансфийлд Бошам – писателка от новозеландски произход живяла във Великобритания.
5. Реймон Радиге (1903 – 1923) е френски писател, автор на два романа, починал едва на двадесет години от тиф.

6. Итало Звево (1861 – 1928) е италиански писател и есеист. Автор е на разкази, есета, театрални пиеси и четири романа, един от които незавършен. Приятел е на Джойс, който му е давал уроци по английски език.

THE ENGRAVER IN LITERATURE

Abstract. The article examines the life and work of Italo Calvino, a writer with a huge contribution to Italian literature. His life path, political and moral views are examined. The text analyses Calvino's work and how his life experiences influenced him.

Keywords: Italo Calvino; Italy; life; literature

✉ **Sava Slavchev, Assist. Prof.**

Department for Information and In-Service Training of Teachers
Sofia University "St. Kliment Ohridski"
Sofia, Bulgaria